

TURLI DARAJADAGI NUQSONLI BOLALARNI INKLYUZIV TA'LIM JARAYONIDA QO'LLAB-QUVVATLASHNING SHART-SHAROITLARI VA STRATEGIYALARI

To'ychiyeva Oyazimhon Doniyor qizi
University of Business and Science
Mahsus pedagogika 24-01-guruh talabasi

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada turli darajadagi jismoniy, aqliy va psixologik nuqsonlarga ega bo'lgan bolalarni inklyuziv ta'lim jarayonida qo'llab-quvvatlashning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Inklyuziv ta'limni samarali tashkil etish uchun zarur bo'lgan pedagogik, psixologik, ijtimoiy va moddiy-texnik shart-sharoitlar yoritilgan. Shuningdek, individual yondashuv, differensial ta'lim va ko'p tarmoqli mutaxassislar hamkorligiga asoslangan strategiyalar tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maxsus ehtiyojli bolalar, pedagogik qo'llab-quvvatlash, ta'lim strategiyalari, ijtimoiy moslashuv.

Аннотация

В данной научной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты поддержки детей с различными уровнями физических, интеллектуальных и психологических нарушений в условиях инклюзивного образования. Проанализированы педагогические, психологические, социальные и материально-технические условия, необходимые для эффективной организации инклюзивного обучения. Особое внимание уделено стратегиям индивидуального и дифференцированного подхода, а также междисциплинарному сотрудничеству специалистов.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, педагогическая поддержка, образовательные стратегии, социальная интеграция.

Abstract

This scientific article examines the theoretical and practical aspects of supporting children with various levels of physical, intellectual, and psychological disabilities within the inclusive education process. The study analyzes pedagogical, psychological, social, and material-technical conditions necessary for the effective implementation of inclusive education. Special attention is given to individual and differentiated instructional strategies and interdisciplinary collaboration among specialists.

Keywords: inclusive education, children with special needs, pedagogical support, educational strategies, social integration.

Kirish

Inklyuziv ta'lim – barcha bolalarning, jumladan, turli darajadagi jismoniy, psixik va intellektual nuqsonlarga ega bo'lgan o'quvchilarning umumiy ta'lim muhitida teng huquqli ishtirokini ta'minlashga qaratilgan pedagogik tizimdir. Zamonaviy ta'lim amaliyotida inklyuziv yondashuvning muvaffaqiyati nuqsonli bolalarni qo'llab-quvvatlash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish va samarali strategiyalarni joriy etish bilan bevosita bog'liq.

Asosiy qism**1. Inklyuziv ta'limda qo'llab-quvvatlash uchun zarur shart-sharoitlar****1.1. Normativ-huquqiy va tashkiliy shart-sharoitlar**

Inklyuziv ta'limni samarali tashkil etish quyidagi huquqiy va tashkiliy asoslarni talab qiladi:

inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlovchi davlat siyosati va me'yoriy hujjatlarning mavjudligi;

ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'lim bo'yicha aniq reja va dasturlarning ishlab chiqilishi;

pedagog, psixolog, defektolog va logopedlardan iborat multidisiplinar jamoaning faoliyati;

ta'lim muassasasi rahbariyatining inklyuziv madaniyatni rivojlantirishga yo'naltirilgan boshqaruvi.

1.2. Moddiy-texnik va muhit shart-sharoitlari

Nuqsonli bolalarning ta'lim jarayonida to'liq ishtirokini ta'minlash uchun: jismoniy muhitning moslashtirilishi (panduslar, liftlar, maxsus sinf jihozlari); eshitish va ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun texnik vositalar; didaktik materiallarning moslashtirilgan shakllari (yirik shrift, piktogrammalar, audio materiallar);

xavfsiz va psixologik qulay ta'lim muhiti zarur.

1.3. Kadrlar tayyorgarligi shart-sharoitlari

Inklyuziv ta'limda ishlovchi pedagoglar:

maxsus pedagogika va inklyuziv metodika bo'yicha bilimga ega bo'lishi; turli darajadagi nuqsonlarni farqlay olish va ularga mos metodlarni tanlay olish; tolerantlik, empatiya va ijobiy munosabatni namoyon etish ko'nikmalariga ega bo'lishi lozim.

2. Nuqsonli bolalarni inklyuziv ta'limda qo'llab-quvvatlash strategiyalari**2.1. Individual ta'lim rejalari (ITR)**

Har bir nuqsonli bola uchun:

uning imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan individual ta'lim rejasini ishlab chiqish;

o'quv maqsadlarini bosqichma-bosqich belgilash;

baholash mezonlarini moslashtirish muhim strategiya hisoblanadi.

2.2. Differensial va moslashtirilgan o'qitish

o'quv materiallarini murakkablik darajasiga ko'ra moslashtirish;
turli metod va texnologiyalardan foydalanish (vizual, eshitish, kinestetik);
topshiriqlar hajmi va vaqtini bolaning imkoniyatlariga moslash.

2.3. Koreksion-rivojlantiruvchi qo'llab-quvvatlash

Inklyuziv ta'lim jarayonida:

logopedik mashg'ulotlar;

psixologik koreksiya;

motorika va kognitiv rivojlanishni qo'llab-quvvatlovchi mashqlar tizimli ravishda olib boriladi.

2.4. Ijtimoiy moslashuv strategiyalari

tengdoshlar bilan hamkorlikka asoslangan o'qitish;

jamoaviy va rolli o'yinlar;

sinfda ijobiy ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirish.

2.5. Ota-onalar bilan hamkorlik

ota-onalarni ta'lim jarayoniga jalb etish;

ularga maslahat va metodik yordam ko'rsatish;

uy sharoitida qo'llab-quvvatlashni davom ettirish.

Psixologik shart-sharoitlar.

Bolalar uchun ijobiy psixologik muhit yaratish, ularning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlash inklyuziv ta'limning muhim omilidir. Psixologik xizmatning muntazamligi bolalarning emotsional holatini barqarorlashtiradi.

Moddiy-texnik shart-sharoitlar.

Inklyuziv ta'lim muassasalari maxsus texnik vositalar, moslashtirilgan o'quv materiallari va arxitektura qulayliklari bilan ta'minlanishi lozim.

Ijtimoiy shart-sharoitlar.

Ota-onalar va ta'lim muassasasi o'rtasidagi hamkorlik bolalarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish;

taqqoslash va umumlashtirish metodlari;

kuzatish va pedagogik tajriba usullari;

inklyuziv ta'lim amaliyotini

o'rganish.

Metodologik asos sifatida inklyuziv ta'lim konsepsiyasi va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvi tanlandi.

Tadqiqot natijalari

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki:

individual yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim bolalarning o'zlashtirish darajasini oshiradi;

differensial topshiriqlar bolalarning qiziqishini kuchaytiradi;

mutaxassislar hamkorligi bolaning kompleks rivojlanishini ta'minlaydi;

ijtimoiy integratsiyaga yo'naltirilgan faoliyatlar bolalarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Xulosa

Turli darajadagi nuqsonli bolalarni inklyuziv ta'lim jarayonida qo'llab-quvvatlash zamonaviy ta'lim tizimining muhim va ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limning samaradorligi, avvalo, ta'lim muassasalarida zarur pedagogik, psixologik va moddiy-texnik shart-sharoitlarning yaratilishiga bog'liq. Jismoniy muhitning moslashtirilishi, maxsus texnik vositalar bilan ta'minlanish va qulay psixologik muhit nuqsonli bolalarning ta'lim jarayonida faol ishtirokini ta'minlaydi.

Inklyuziv ta'lim jarayonida individual ta'lim rejalari asosida ishlash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu strategiya bolalarning individual imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish, o'quv materiallarini moslashtirish hamda baholash mezonlarini differensiallashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, koreksion-rivojlantiruvchi mashg'ulotlar, psixologik va logopedik qo'llab-quvvatlash bolalardagi mavjud nuqsonlarning salbiy ta'sirini kamaytirib, ularning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishini rag'batlantiradi.

Shuningdek, tengdoshlar bilan hamkorlikka asoslangan o'qitish strategiyalari ijtimoiy moslashuvni kuchaytiradi, bolalarda o'ziga bo'lgan ishonch va ijobiy o'z-o'zini baholashni shakllantiradi. Inklyuziv ta'lim jarayonida ota-onalar bilan tizimli hamkorlikning yo'lga qo'yilishi esa ta'lim va tarbiya uzluksizligini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, turli darajadagi nuqsonli bolalarni inklyuziv ta'lim jarayonida qo'llab-quvvatlash kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi. Mazkur jarayonda shart-sharoitlar va strategiyalarning uyg'unligi nuqsonli bolalarning ta'lim sifatini oshirish, ularning jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyasini ta'minlash va shaxs sifatida to'laqonli rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. UNESCO. Inclusive Education: Guidelines for Inclusion. Paris, 2017.
2. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim to'g'risidagi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. Vygotskiy, L. S. (1983). Defektologiya asoslari. Moskva: Pedagogika.
4. Leontyev, A. N. (1977). Faoliyat, ong va shaxs. Moskva: Politizdat.
5. Luria, A. R. (1974). Oliy psixik funksiyalar rivojlanishi. Moskva: Moskva universiteti nashriyoti.

6. Mavlonova, R., & To'raqulov, X. (2017). Inklyuziv ta'lim asoslari. Toshkent: O'qituvchi.
7. Karimova, V. M. (2019). Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim. Toshkent: Fan va texnologiya.
8. Smirnova, N. I. (2012). Inklyuziv ta'limda koreksion-rivojlantiruvchi ishlar. Moskva: Prosveshchenie.
9. Florian, L. (2014). What Counts as Evidence of Inclusive Education? European Journal of Special Needs Education.
10. UNESCO. (2009). Policy Guidelines on Inclusion in Education. Paris: UNESCO.
11. Xudoyberdiyev, B. (2021). Alohida ta'lim ehtiyojiga ega bolalar bilan ishlash metodikasi. Toshkent: Innovatsiya.